

**Violina Hristova**

(Bulgaria, Sofia University St. Kliment Ohridski)

## **9<sup>th</sup> International Colloquium on Old Bulgarian Studies**

**Abstract:** This article chronicles the 9<sup>th</sup> International Colloquium on Old Bulgarian Studies and outlines the main topics and talks presented at the conference, as well as the post-conference events – the visit to the Bachkovo Monastery and the commemorative evening in honour of Prof. Ricardo Picchio.

**Keywords:** colloquium, Old Bulgarian Studies, Ricardo Picchio, conference talks, exhibition

**Виолина Христова**

(България, Софийски университет „Св. Климент Охридски“)

## **Девети Международен колоквиум по старобългаристика**

В периода 28-30 август 2023 г. в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ се състоя Деветият Международен колоквиум по старобългаристика, проведен в рамките на Националната научна програма „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“ под патронажа на вицепрезидента на Република България, г-жа Илияна Йотова, с организатори Анна-Мария Тотоманова, Вася Велинова и Красимир Станчев.

Официалното откриване на Колоквиума от ректора на Софийския университет проф. Анастас Герджиков и приветственото слово на проф. Анна-Мария Тотоманова поставиха началото на първия конферентен ден, в който бяха проведени три заседания. Първият доклад на монсеньор Ф р а н ч е с к о Б р а с к и (Милано; *Manuscript Sources for Bulgarian History in the Ambrosiana Library*) бе посветен на няколко ръкописа, намиращи се в библиотека Амброзиана, които съдържат сведения за историята на България; тяхното категоризиране и описание би могло да предостави на изследователите възможност за нови проучвания. Вторият доклад, представен от Сергеюс Темчинас (Вилнюс; *Езотеризм на службе христианства: создание глаголицы*), разгледа връзката между глаголицата и точковото византийско писмо, използвано в езотерични ритуали, и употребата на глаголицата по време на мисията на Константин-Кирил Философ сред славяните. Въз основа на Биографията на папа Адриан II (868-972, с вероятен автор Анастасий Библиотекар), поместена в Книга на папите, Христо Трендафилов (Шумен; *Вечерята на Адриан II*) представя тържествения прием на папата от 14 февруари 868 г. в Латеранския дворец, в описанието на който се сплитат различни библейски и литературни архетипи. В а с я В е л и н о в а (София, *Кръстът – знакът на вселената*) проследява символиката на кръста в преводите на Историческата палея и откроява появата на негови изображения с надписи, които означават посоките на света, годишните времена, четирите главни реки и пр., и изяснява неговите функции в структурирането на текста. Изследването на Алесандро Мария Бруни (Венеция; *Иновативни насоки в изследването на старобългарските преводи на старозаветните книги*) повдигна въпроса за необходимостта от нови подходи при проучването на старобългарските преводи на Стария завет, въз основа на които да се анализира съответната книга в контекста на цялата традиция, а не само въз основа на най-архаичните ръкописи, за да се постигне

успоредяване с изследванията върху гръцката Септуагинта и Еврейската Библия. Докладът на Т а т я н а С у б о т и н (Белград; *О различных редакциях службы на 1 сентября в сербских минеях XIII и XIV веков*) ситуира в три групи различните редакции на службите за 1-ви септември в сръбски минеи от XIII и XIV в., благодарение на което се открояват важни химнографски текстове. Йежи Остапчук (Варшава; *Old-Bulgarian Saints in the Menologia of Cyrillic early printed Liturgical Tetraevangelia*) разглежда включването на български светци в менологиите към кирилски литургични четириевангелия, издадени в периода XVI-XVIII в. Въз основа на Евангелието от ап. Матей Ф л о р е н т и н а и М а р к Г е л е р (Лондон; *Was the Gospel of Matthew originally written with a „Jewish script“? Explorations into parabiblical traditions*) повдигат важния въпрос за възможността някои от преводите на Евангелията да не са от гръцки, а от арамейски оригинал. Рафал Зарембски и Агата Кавецка (Лодз; *Equivalents of the Hebrew name Yerushalayim in selected old Slavic translations of the Gospel*) проследяват еквивалентите на еврейското име *Yerushalayim* в старославянски преводи на Евангелието от XVII в., за да изяснят връзката между отделни преводи, от една страна, и степента на сходствата между превод и оригинал, от друга.

Второто заседание бе посветено на теми, свързани с иконографията и агиографията. В първия доклад Никос Мердзимекис (Солун; *Кирилски надписи върху портрети от Зографския манастир: сведения за видни монаси от братството през XVIII – XIX в.*) представя портретите на Хаджи Викентий Зографски, Анатолий Зографски и Иларион Зографски, пазени в архондарницата на Зографския манастир и значението на кирилските надписи върху тях като важен източник не само за историята на манастира, но и за историята на България в периода XV-XIX в. В доклада си Бисерка Пенкова (София; *За една маргиналия в иконографията на Разпятието Христово*) откроява един „маргинален“ детайл от изображението на Разпятие Христово, неизследван до този момент – клиновете, с които е закрепена гредата на кръста. Изследването на Диана Атанасова (София; *Едно житие на св. Мина и неговият книжен контекст*) контекстуализира един непроучен и непубликуван текст – Мъченичеството на Св. Мина в славянската традиция, като проследява доколко преводът е част от компилация и дали е наличен само един превод или два различни превода. Последният доклад от това заседание бе посветен на *Време и пространство в житието на св. Николай Софийски*. В него Мая Иванова (София) проучва детайлно различните проявления на категориите *време* и *пространство*, като откроява значимите и маргиналните, константните и променливите им проявления и показва необходимостта те да бъдат прилагани емпирично, а не шаблонно при изследване на текста.

Третото заседание включваше пет доклада на езиковедска тематика. Владислав Кнолл (Прага; *Правописът на църковнославянски език, предложен от митрополит Дософтей Молдовски, 1680*) представи създадения от Дософтей Молдовски правопис, изграден като компилация от търновската, киевската и молдовската традиция и неговото място сред останалите разновидности на църковнославянския език. Марияна Цибранска-Костова (София; *Ономастиконът в Абагара на Филип Станиславов от 1651 г. между Изтока и Запада на християнството*) категоризира и анализира 105 лични имена и изяснява техните езикови особености, употребата на народни форми, удвояването на съгласни и т.н. и достига до извод за общохристиянския и универсален характер на изследвания текст. Анисава Милтенова (София; *Преводите на съчиненията на Евагрий Понтийски (346-399) в старобългарската литература*) представя личността, учението и част от съчиненията на Евагрий Понтийски – като *Capita paraenetica*, *De oratione*, *De octo spiritibus malitiae* – с техните старобългарски преводи, вариации и адаптации в литературата на исихазма. В доклада си *Особености на развой-*

ните тенденции в новобългарските дамаскини от XVIII в. (по материал на одеските дамаскини Татяна Брага (София) обръща внимание на слабо изследвания въпрос за лексиката и съдържанието на дамаскините от XVIII в., проследявайки тенденциите в резултат от контаминацията на книжовния и разговорния език, напр. създаването на нови думи и понятия, употребата на турска лексика и т.н. В рамките на лексикалната тематика е и изследването на Елка Мирчева (София; *От средновековните славянски текстове до съвременния български език*), посветено на наименованията на *везни*, които изследователката проследява в хронологичен план от старобългарската епоха до днес.

През втория конферентен ден бяха проведени също три заседания, първото от които беше посветено на 100-годишнината от рождението на големия италиански славист и българист Рикардо Пикио. На него изследователите – приятели и колеги на проф. Пикио – представиха докладите си, посветени на неговата личност, взаимоотношенията му с български интелектуалци, научната му дейност и значимото присъствие на България в неговия личен и професионален живот. Докладът на Барбара Ломаджистро (Бари; *Филологът и историята: старославянската литературна цивилизация според Рикардо Пикио*) проследява методологията на Рикардо Пикио при анализирането на славянската ръкописна традиция, изследвайки неговите определения за *отворена и затворена традиция* и др., за необходимостта от прилагането на различни подходи при проучването на ръкописните и печатните издания. Личността на Рикардо Пикио и приятелско-колегиалните му отношения с представители на българския академичен свят са обект на изследване от страна на Красимир Станчев (Рим; *Рикардо Пикио и Петър Динеков: двама граждани на световната Respublica litterarum*) Италия), който чрез кореспонденцията на Р. Пикио с Петър Динеков очертава както отношението на Рикардо Пикио към българския език, така и влиянието, което изследванията на П. Динеков оказват върху него. С доклада си Александър Наумов (Супрасъл; *Рикардо Пикио и изследванията върху библейските елементи в литературата на Slavia Orthodoxa*) коментира въведените от Пикио понятия за *импликация*, *експликация* и идеята му за *библейския тематичен ключ*, с които контекстуализира мястото на изследователя сред останалите учени от периода на 70-80-те години на XX в. Изследването на Марчело Гарзанини (Флоренция; *For a History of the Literary Civilization of Slavia Orthodoxa from a Cyrillo-Methodian Perspective*) също се концентрира върху анализ и коментар на някои от ключовите понятия и концепции на Рикардо Пикио, напр. *библейски тематичен ключ*, *Slavia Orthodoxa*, *Slavia Romana* и др., чрез които се осмисля развитието на средновековните славянски литератури. Анна Влаевска-Станчева (Рим; *Рикардо Пикио и „La Bulgaria convertita“ на Франческо Брачолини*) проследява изследването на Рикардо Пикио върху поемата „La Bulgaria convertita“ на видния поет Брачолини (1566-1645), по-късно папа Урбан VIII, като представя както източниците и материалите, използвани от Пикио при анализа на творбата, така и бележките му върху някои исторически личности. Откроява се мястото на това изследване в полето на научните интереси на италианския славист.

Следващите два доклада са посветени на *Беседа против богомилите* от Презвитер Козма. Георги Минчев (Лодз; *Бележки върху структурата на Беседа против богомилите от Презвитер Козма*) разглежда по-специално анатемите в структурата на *Беседата*, в подредбата на които се срещат несъответствия в преписите, което дава основание на изследователя да смята, че макар българският книжовник да е познавал и използвал византийската литература, той е следвал своя идея при подредбата и структурирането на текста. Малгожата Сковронек (Лодз; *За полските преводи на Беседа против богомилите на Презвитер Козма*) съпоставя двата полски превода на трактата – първият, направен от Боян Пенев, е доста фрагментарен, докато вторият поставя тракта-

та в контекста на други славянски текстове и дава повече информация за източника на превода. Румяна Златанова (Хайделберг; *Колационирани и анализ на средновековни текстове*) представя процеса по подготовка на критически издания чрез колационирани, текстологичен и езиков анализ на ръкописния материал с оглед реконструкцията на текстовия архетип, като онагледява работата си с примери от пророчески книги в старобългарски превод. Уилям Федер (Неймеген; *Два вмъкнати листа*) открива в „Слова на Симеон Нови“ и „Летописец елински и римски“ погрешно вмъкнат по един лист от друг ръкопис. И в двата случая подложката на ръкописите е глаголическа, което показва, че именно подложката, а не преписите трябва да бъдат реконструирани. Последният от първото заседание доклад на Невена Гавазова (София; *Григорий Цамблак за сребролюбие и предателството*) е посветен на Цамблаковото „Слово за Велики Четвъртък“, което изследователката умело анализира не само с оглед на творчеството на Григорий Цамблак, но и в сравнение с книжнината от XV в.

Второто заседание включваше четири доклада, които проследяват развитието на наименования за конкретни предмети и съоръжения или за абстрактни понятия и идеи в историята на българския език. Първият доклад бе посветен на *пояса* в историята на българския език. В него Ваня Мичева (София; *Поясът в историята на българския език и култура*) представя както различните названия в старобългарски, така и заемки от турски – *колан*, *каши*, и изследва функциите и употребите на пояса в различни сфери – икономическа, военна, църковна. От друга страна, Маргарет Димитрова (София; *Военни съоръжения в тълкувания на гръцки на Песен на Песните и техните преводи в средновековната българска книжнина*) анализира старобългарския превод на гръцките названия за военни съоръжения в Песен на песните. Кирил Кирилов (София; *Приложение на Декартовото произведение в старобългаристиката*) използва лингвистична методология за изследване на старобългарски фонетични и граматически категории през призмата на Декартовото произведение на множествата. Калина Мичева-Пейчева (София) разглежда *Концептът радост в историята на българския език* и връзката му с ценностни критерии в християнството и в съвременната култура.

Последното заседание обедини пет доклада с езиковедска тематика. Иван Петров (Лодз; *Южнославянските старопечатни кирилски книги като изворова база: актуални данни и перспективи за проучване*) разглежда взаимодействието на църковнославянския език с отделни езикови разновидности, чиято поява в ранните кирилски печатни книги отразява началото на възникването на отделните славянски езици в периода XV–XVII в. Анна-Мария Тотоманова (София; *Грамота № 767 от НБКМ*) представя издадената от Радуга Шербан Грамота № 767, като коментира съдържанието, анализира езиковите (фонетични и морфосинтактични) особености на текста и идентифицира при възможност споменатите в текста лица. По този начин Тотоманова не само предлага анализ на текста, но и го ситуира сред останалите влахо-български грамоти. Татяна Лекова (Неапол; *Осем десетилетия българистика в Неапол*) предлага подробна информация за българистиката в Неапол, като започва от родоначалника Ъ Енрико Дамиани и достига до съвременността. Същевременно авторката информира за осъществени проекти и организирани научни събития от Българския лекторат. Мария Тотоманова-Панева (София; *Проблеми на превода на ранни новобългарски текстове на съвременен български език*) подлага на разискване актуалната тема за проблемите, които възникват при превод от древни на съвременни езици, като коментира конкретни топоси и съпоставя многократни преводи на сакрални текстове и нововъзникнали съвременни преводи на класически творби. Освен това изследователката поставя и въпроса за методологията на превода с оглед на спецификата, целта и аудиторията на текста. В заявения от Т а т я н а С л а в о в а (София; *Вторични междуметия в старобългарската*

книжнина) доклад се характеризират производните междуметия в старобългарската литература, като се анализират редица вторични междуметия, открити в текстове от периода IX–XII в.; коментира се тяхната семантика, произход и употреба в самостоятелен и в съпоставителен план с гръцките им съответствия.

Двата конферентни дни бяха последвани от организирано пътуване за изследователите от чужбина (Италия, Литва, Сърбия, Полша, Великобритания, Гърция, Чехия, Германия, Холандия) и България до Бачковския манастир „Успение Богородично“, по време на което те имаха възможност да се запознаят с историята на манастира и да посетят с екскурзовод знакови за българската култура места в него.

Деветият Международен колоквиум по старобългаристика завърши в последния августовски ден с възпоменателна вечер, посветена на 100-годишнината от рождението на проф. Рикардо Пикио, която се състоя в зала „Проф. Марин Дринов“ на Българската академия на науките. По време на церемонията приветствия отправиха доц. д-р Елка Трайкова, г-жа Илияна Йотова – вицепрезидент на Република България и г-жа Джузепина Дзара, посланик на Италия в България. Житейският път на Рикардо Пикио, научните му интереси и занимания, мястото на България и българския език в личния и професионален живот на италианския славист бяха обект на доклада на проф. Красимир Станчев, а свои спомени и впечатления споделиха неговите колеги проф. Александър Наумов, проф. Анна-Мария Тотоманова и проф. Джорджо Дзифер. Приветствията бяха последвани от представяне на изложбата „100 години от рождението на проф. Рикардо Пикио“, с която бяха онагледени важни моменти от неговия живот и бяха експонирани неизвестни до този момент документи и писма.

Колоквиумът по старобългаристика, възстановен през 2019 г. след четвърт век прекъсване, събра в СУ „Св. Климент Охридски“ изследователи от десет страни, сред които и трима почетни доктори на Софийския университет, които представиха свои актуални изследвания сред колеги и съмишленици и почетоха паметта на видния италиански славист и българист проф. Рикардо Пикио.